

2. přírodovědecký (přírodopis, silozpyt, a k tomu jako doplněk matematika nebo měřické kreslení);

3. matematicko-technický (matematika, ruční kreslení a krasopis a jako doplněk přírodopis nebo měřické kreslení). Učitelé na školách měšťanských mají totéž předběžné vzdělání jako učitelé na školách národních, které je tudíž velmi nedostatečným, a to tím více, ježto školní novelou zmenšen byl počet předmětů učebních na ústavech učitelských. Tomuto nedostatku má býti odpomoženo zřízením kursů pro učitele na školách měšťanských. Neboť dle bodu 1. nař. ministerstva osvěty a vyučování ze dne 31. července 1886 č. 6032 mají dotyčné kursy za úkol zjednávatí dalšího vzdělání pro povolání učitelů na školách měšťanských obzvláště v oněch předmětech, jimž se na školách měšťanských vyučuje. Rozeznávají se kursy úplné a neúplné. Úplné zahrnují všechny předměty některého oboru a mohou býti i na jiné předměty rozšířeny, jako hospodářství a pod., neúplné vztahují se jen na jednotlivé předměty. Úplný kurs trvá jeden školní rok nejméně 10 hodin týdně, jež mají tak býti vyvoleny, aby návštěva učitelům toho místa, kde kursy se odbývají, a nejbližšího okolí co nejvíce byla umožněna.

Pro každý kurs musí býti zemským úřadem školním předložen ministerstvu ke schválení plán učební. Účastníci se mohou zároveň posluchači i posluchačky. Počet obnášeti smí nejvýše 40. Účastníci mohou se jen ti, kdo složili nejméně zkoušku zralosti pro obecné školy národní. Odbývati se mají tyto kursy střídavě na různých ústavech učitelských neb jiných ústavech učebních jedné a téže země. Tím, jakož i pořadem různě zřízených kursů na těchže ústavech učebních má dle možnosti býti přihlíženo k různým potřebám míst a okresů školních. Po skončení kursu obdrží posluchači (posluchačky), kteří jej pilně navštěvovali, frekventační vysvědčení. Též mohou se svolením ministerstva vyučování zřízeny býti kursy soukromé. Způsobilost k úřadu učitelskému na školách měšťanských nemůže však podle čl. III. min. nař. ze dne 31. července 1886 č. 6033 nabyta býti zároveň se způsobilostí k úřadu učitelskému na obecných školách národních v témž terminu. Dle čl. IV. cit. předpisu o zkouškách mohou ke zkoušce, kterou osvědčiti se má způsobilost k úřadu učitelskému na školách měšťanských, připuštění býti zemským úřadem školním i kandidati, kteří mohou se vykázati vysvědčením způsobilosti pro školy střední, při čemž má se jejich zkouška obmeziti pouze na paedagogiku a ony předměty učební, jimiž není prokázána způsobilost k úřadu učitelskému pro školy střední. K dalšímu vzdělávání se učitelů a podporování škol měšťanských sloužiti mají i okresní konference učitelů škol měšťanských, které odbývati se mají ve všech školních okresích, ve kterých se více škol měšťanských nalézá. O upravení poměrů oněch učitelů škol měšťanských, kteří náležejí k ozbrojené moci, a o odměnách učitelů náboženství na školách měšťanských srvn. čl. Školy národní.

Školy národní.

I. Účel a cíl vyučování na školách národních.

Škola národní naučiti má oněm vědomostem a schopnostem a napomáhati k onomu vzdělání a vychování, jichž potřebí jest každému člověku ve státu, ať se věnuje té či oné živnosti. Škola národní povolána jest nabádati dítky v nejútlejším věku ku mravnosti a pořádku, a její úlohou tudíž jest nejen vyučováním, nýbrž i vynikající měrou výchovou

působiti k tomu, aby postupoval a vhodným způsobem pěstoval se duševní i tělesný vývoj chovanců její péči svěřených. Proto má ruku v ruce pracovat se školou i rodina o výchově a vyučování dítěte. Škola národní vstřípiti má dále základy mravně-náboženské, na nichž budovati se dá další výchova a vyučování na vyšších školách, a škola má posléze vychovati svěřence své za užitečné a potřebné členy lidské společnosti. Od dob nejstarších věnoval stát školství národnímu pozor zvláštní a osoboval si dalekosáhlý vliv na ně; leč i jiní činitelové (zejména církev) pokoušeli se nabýti rozhodujícího vlivu na školství národní a tak vyvinul se boj o školu, jenž zvláště v tomto století delší dobu i v Rakousku trval.

II. Dějiny.

Národní školství v nynější podobě své jest dílem doby novější, jakkoli bez odporu již počátkem stol. 19. celá řada vynikajících mužů vysoce se o školství národní zasloužila. (Tak ku př. Basedov, Pestalozzi a j. v.). Rakouské školství národní děkuje rozvoj svůj císařovně Marii Teresii a císaři Josefu II. Teresiánským řádem školským z r. 1774 upraveno důkladně školství národní, zavedena šestiletá povinná návštěva školní s opakovacím vyučováním a zajištěn vliv státu na školu. Císař Josef II. zavedl patentem ze dne 20. října 1781 povinnou návštěvu školy a za císaře Františka vydána na základě nejvyš. rozhodnutí ze dne 11. srpna 1805 ústava škol národních pro rakouské provincie vyjímaje Uhry, Lombardsko, Benátky a Dalmacii, známá to »politická ústava školská«. Podstatná ustanovení ústavy této jsou: škola národní byla konfesijní, bezprostřední dohled příslušel místnímu správci duší, vyšší dozor nad školami určitého okresu měl děkan a dohled nad děkany vykonávala konsistoř společně s politickým úřadem.

Místní správce duší měl zejména zjištěné vady napravovati, po případě oznámiti je dozorcí okresnímu. Děkanu příslušelo bděti nad obcí, aby dívky řádně navštěvovaly školu a učitelům vyplácena byla řádně odměna. Konsistoř byla nejvyšším úřadem školním v zemi majíc dohled vůbec k vyučování ve školách. Politické úřady povolány byly pečovati o to, aby národní školy udržovány byly. Národní školy dělily se ve školy triviální (z lat. trivium), kteréž byly na venkově a v menších městech, a ve školy hlavní, jež zřizovány byly ve větších obcích. Povinná návštěva školy trvala 6 let; vyučováno bylo jen 4 povinným předmětům a to: náboženství, čtení, psaní a počítání. Ve vyšších třídách učilo se ještě řeči a projevu myšlének. Ke školám národním družilo se opakovací vyučování o nedělích. Učitelé jmenováni byli konsistoří po presentaci patrona školy národní.

Rozsáhlý vliv na veškero školství národní propůjčen byl církvi konkordátem ze dne 5. listopadu 1855; vedle čl. V. konkordátu tohoto má býti veškero vyučování mládeže katolické na veškerých veřejných a soukromých školách národních spořádáno v duchu učení náboženství katolického. Biskupům bylo bděti nad tím, aby se v nižádném předmětu neučilo něčemu, což by přičilo se víře katolické nebo čistotě mravů. Vedle čl. VIII. podřízeno bylo veškero učitelstvo národních škol určených pro katolíky dohledu církevnímu. Jakkoli dosavadní školství národní bylo ryze konfesionelním a proto neměnil konkordát z r. 1855 na tomto stavu zákonodárství školského praničeho, přece s druhé strany právě onen neobmezený vliv církve katolické na školství národní propůjčil význačný ráz

zákonodárství školství národního v době této. Konkordát zaručoval církvi netoliko právo rozhodovati téměř neobmezeně o jmenování neb odstranění učitelů na školách národních, ale dokonce i školní dozorcové a správní orgány školní měli býti jmenováni císařem z mužů od biskupa navržených. Proti panství tomuto zdvihla se — zejména v kruzích učitelských — prudká opposice; rozvoj zdárného školství národního vázl a když zaveden byl stav ústavní, nedal se více system tento udržeti; škola musila býti poznovu navracena vedení i dohledu státnímu a zásada tato zjedнала si výrazu v prosincové ústavě a vedla k tomu, že konkordát zrušen a v působnost uvedena nová školská ústava v duchu časových poměrů a života státního (srv. čl. Konkordáty).

III. Nynější stav zákonodárství o školách národních.

1. Státní základní zákon ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. propůjčuje každému občanu státnímu právo zakládati učeliště a vychovatelny a udíleti v nich vyučování, pokud prokázal zákonným způsobem svoji způsobilost k tomu; dále stanoví se, že domácí vyučování nepodléhá obmezení, že se o vyučování v náboženství na školách starati má dotyčná církev neb společnost náboženská a že přísluší státu nad veškerým vyučováním a vychováním právo nejvyššího vedení a dohledu. Již tím způsobena trhлина v podstatných ustanoveních konkordátu, takže formální zrušení jeho nebylo ničím jiným, nežli důsledností citovaných právě ustanovení státního základního zákona.

2. Zákonem ze dne 25. května 1868 č. 48 ř. z. vydána byla bližší ustanovení o poměru školy k církvi, s nimiž byl dosud ještě formálně platný konkordát v patrném rozporu. Citovaný zákon z r. 1868 vytýká tyto zásady: Veškery školy a vychovatelny státem, některou zemí neb obcemi zcela nebo z části založené nebo vydržované jsou všechněm občanům státním bez rozdílu náboženství přístupny ve shodě s čl. III. stát. zákl. zákona ze dne 21. prosince 1867. Členům určitého náboženského společenstva zákonem se nezapovídá používati škol příslušníků jiné víry. Při volbě vychovatelů a učitelů pro vyučování soukromé nerozhoduje vyznání. Učebnice potřebí mají jen schválení příslušného světského úřadu školního; toliko učebnice náboženské dojíti mohou schválení jen tehdy, připustí-li je dotyčný konfesijní nadřízený úřad; vedení a dohled nad veškerou výchovou, nád školami národními a ústavy učitelskými svěřeno jest nyní zemské, okresní a místní školní radě. I vzala za své počátkem právní působnosti tohoto zákona instituce duchovenských úřadů školních, a veškeren obor působnosti jich přešel vedle § 11 cit. zák. na jmenované světské úřady školní.

3. Poslední památky konkordátu zahlazeny byly téměř úplně zákonem ze dne 25. května 1868 č. 49 ř. z., kterýž upravuje mezi-náboženské (interkonfesijní) poměry občanů státních. Dle zákona tohoto smějí býti příslušníci jedné církve nebo náboženské společnosti nuceni přispívati na účely vyučování jiné církve nebo společnosti jen tehdy, tvoří-li příslušníci jedné církve nebo náboženské společnosti s příslušníky druhé církve nebo náboženské společnosti dle zákonitého přiškolení jednu školní obec; v případě tomto povinni jsou přiškolení bez rozdílu vyznání nésti náklad na zřízení a vydržování společné školy a na platy učitelstva při škole ustanoveného nepočítaje ovšem do toho náklad spojený s vyučováním v náboženství druhé církve nebo náboženské společnosti.

Nemá však místa nucené přiškolení ke škole jiného vyznání; veškery nároky — zejména nároky duchovních, mešníků, zpěváků a učitelů, dále náboženských, vyučovacích a dobročinných ústavů jedné církve nebo náboženské společnosti — na příspěvky a dárky příslušníků jiných vyznání pominuly; ve školách navštěvovaných příslušníky rozličných církví anebo náboženských společností má se dle možnosti vyučování rozdělit způsobem takovým, aby se i menšině umožnilo plnit její náboženské povinnosti.

4. Tyto svobodomyšlné zásady cit. zákonů (ad 1.—3.) proklestily si však úplně cestu teprve tehdy, když platnosti nabyl říšský zákon o školách národních ze dne 14. května 1869 ř. z. Pronikavé změny tohoto zákona jsou asi tyto:

a) rodiče mají na vůli určit, které školy veřejné mají děti jich navštěvovati;

b) veškery děti školou povinné kteréhokoli vyznání jsou si postaveny na roveň;

c) stejné oprávnění učitelů rozdílných vyznání, pokud jde o způsobilost a přípuštění k úřadu učitelskému;

d) zavedena nucená návštěva školní a osmiletá povinná návštěva školní;

e) dohled a kontrola vyučování svěřena jest světským úřadům školním, dohled nad vyučováním v náboženství vykonává dotyčný úřad církevní.

5. Novela k říšskému zákonu o školách národních (zák. ze dne 2. května 1889 č. 53 ř. z.): Proti zákonu z r. 1869 zdvihly se strany klerikální a reakcionářské (zejména proti některým ustanovením zákona tohoto) za tím účelem, aby z někdejšího zákonodárství školního v platnosti zůstaly předpisy, které zabezpečovaly církvi katolické dalekosáhlý vliv na školství národní; poukazováno s důrazem k tomu, že moderní škola v duchu zákona ze dne 14. května 1869 zakopává mrav a morálku celou, ježto se náboženství a sluhům náboženským odnímá veškeren vliv, a že toliko škola konfesijní může poskytnouti v pravdě nábožensko-mravní podklad výchovy a vyučování, že není slušno ostatní předměty odlučovati od vyučování náboženského tak, aby v předmětech těchto vylučovány byly náboženské pojmy a náboženská tendence, že dále mládež důsledkem zařízení moderních škol národních zůstává pozadu u výchově náboženské, že se nijak nehledí zájmů a potřeb církve katolické, že se nedá udržeti v mnohých krajinách říše z důvodů národohospodářských osmiletá povinnost školní návštěvy a m. j. — Téměř po 17 let čelilo se této opozici, až konečně r. 1883, kdy nabylo vrchu v poslanecké sněmovně hnutí zpátečnické, doznal říšský zákon o školách národních ze dne 14. května 1869 téměř všeobecně již se ujavší a pozhnané ovoce vykazující četné a podstatné změny citovanou novelou přes houževnatý odpor učitelských kruhů a stran pokrokařských. Změny tyto jsou v podstatě tyto:

a) učivo se obmezuje;

b) k návrhu školních obcí zavede se místo osmileté šestiletá povinná návštěva školy;

c) úřad správce školy předpokládá způsobilost vyučovati většinu žactva náboženství;

d) požadavky na učitelstvo se zmenšují;

e) dohled na učitele v chování jich mimo školu;

f) jakési výjimečné postavení Haliče v zákonodárství o školách národních.

Boj klerikální veden však bez únavy dále a zejména voláno po škole konfesionelní — kdež by rozděleny byly dítky školu navštěvující podle vyznání; až konečně r. 1897 podal posl. Ebenhoch jménem katolické strany lidové v poslanecké sněmovně návrh, jehož podstatou jest pod heslem »školství národní jest věcí země«, opatřiti církvi výhradný vliv na školství národní, návrh to, který narazil na prudký odpor stran pokrokových.

IV. Rozdělení škol národních.

Říšský zákon o školách národních rozeznává

1. veřejné a soukromé školy; veřejné školy zřízeny jsou nebo udržovány státem, zemí nebo některou politickou obcí místní, třeba by se jimi potřebný náklad hradil zcela nebo jen z části. Veřejné školy národní přístupny jsou všechněm dítkám školou povinným bez rozdílu vyznání. Ústavy soukromé založeny nebo udržovány jsou jinými činiteli (jednotlivými osobami, korporacemi, církevními společenstvy atd.). Obce mohou však i soukromé školy podporovati z obecních prostředků. Není pochybnosti o tom, že subvence takováto přináležejí v obor působnosti obcí, jde-li o obecný zájem, pokud se týká, jestliže trváním školy soukromé ušetří se nákladů na rozšíření škol veřejných (rozh. ze dne 12. března 1884, sb. »Budwinski« č. 2053).

2. Chlapecké a dívčí školy národní.

Většina škol, jmenovitě venkovských, zařízena jest pro dítky obého pohlaví a vyučují se hoši i dívky dílem společně, dílem v oddělených síních. Od dokonaného 12. roku sluší, pokud možno, jen v oddělených místnostech učiti hochy a děvčata. Pro vyučování dívek platí mimo to ještě zvláštní ustanovení; tak zejména o ženských pracech ručních, o vyučování ve vedení domácnosti a o tělocviku. Učitelky a podučitelky škol dívčích vyučovati mají z pravidla i ženským ručním pracím, k čemuž zříditi jest zvláštní školní oddělení. Kde působí na dívčích školách síly mužské, musí se pro ženské ruční práce ustanoviti zvláštní učitelka. Kde není samostatných škol dívčích, zříditi jest pro děvčata školou povinná zvláštní pracovny pro sebe nebo ve svazu se školou národní. Zemskému zákonodárství přináležejí rozhodnouti o tom, zda-li v nižších třídách škol národních může býti svěřeno vyučování chlapců i ženským silám. Nezbytným předmětem vyučování dívek při obecných školách národních jest mimo ženské ruční práce i nauka o vedení domácnosti.

3. Školy měšťanské (viz čl. Školy měšťanské).

4. Cvičné a vzorné školy sloužiti mají praktickému vzdělání chovanců ústavů učitelských (a proto zřízeny jsou při každém ústavu učitelském).

5. Školy tovární určeny jsou pro dítky, které zaměstnány jsou v továrnách nebo ve větších podnicích živnostenských a nemohou proto účastniti se vyučování na škole obecné; majitelé továren povinni jsou zříditi takovéto školy v duchu předpisů platících o zřízení veřejných škol buďto sami nebo ve spojení s jinými továrníky. Na školách těchto vyučovati se má aspoň 12 hodin týdně a počet tento dlužno rovnoměrně rozvrhnouti na jednotlivé dny; vyučovati se má jen v době od 7 h. ráno do 6 hodin večer. (Viz čl. »Školy tovární«.)

6. Školy večerní a opakovací (v Dalmacii, Italii a v Krajině).

7. Průpravou k vyučování na školách národních jsou školy mateřské a opatrovny (viz čl. »Školy mateřské«).

8. Školy pokračovací a kursy pokračovací (viz čl. »Školy pokračovací«).

9. Vzdělávací kursy pro mládež školou povinnou, v nichž se má nabýti vzdělání zemědělského a živnostenského.

V. Předměty a cíl vyučování.

Na obecných školách národních učí se: náboženství, čtení a psaní, jazyku vyučovacím, počtům ve spojení s naukou o tvarech měřických, nejjednodušším a nejzávažnějším poznatkům z přírodopisu, silozpytu, zeměpisu a dějepisu se zvláštním zřetelem k vlasti a její ústavě; kreslení, zpěvu, ženským ručním pracím, tělocviku obligatorně jen pro chlapce. Objem, v jakém probrati jest tyto předměty, řídí se dle stupně, na kterém se nalézá škola co do počtu učitelských sil. Učební osnovy pro školy národní, a vůbec veškeren vnitřní pořádek stanoví ministr kultu a vyučování slyše nebo řídě se návrhy zemského školního úřadu. V každém okrese povinna jest okresní porada učitelská čas od času upravovati osnovu učební v duchu zákonných předpisů a normálních plánů zemského školního, jakmile o nich zpravena jest, a má konečně veškeré učivo národní škole přikázané rozdělití různým třídám a oddělením. Usnesení předložiti jest okresnímu úřadu školnímu a od něho zemskému úřadu školnímu ku schválení. Osnovu učební pro cvičné školy náležející k ústavům učitelským vypracovati mají sbory učitelské těchto ústavů a předložiti ji ku schválení zemskému školnímu úřadu. Jednotlivé předměty nesmí se probíratí bez veškerého spojení, nýbrž jako jednotná látka ku vzdělání vedoucí. Nepředepisuje se nijaká methoda u vyučování kteréhokoli předmětu na školách národních; leč okresní a zemští školní inspektoři bdíti mají, aby s methodou vyučovací neděly se snad pokusné hry, a učitel říditi se má methodami ve vědě i v praxi uznanými a na okresní poradě učitelské přijatými. Co se týče cíle učebního, viz čl. »Řád školní a vyučovací«.

VI. Návštěva školy a nucená návštěva školy. Viz čl. »Návštěva školy«.

VII. Učitelstvo.

Počet učitelů při škole řídí se počtem žactva. Navštěvovalo-li při celodenním vyučování v posledních třech letech průměrně školu 80 žáků, musí býti bezpodmínečně postaráno o druhou učitelskou sílu; stoupá-li počet žáků až na 160, potřebí jest třetí síly, a v tomto poměru jest rozmnožiti dále ještě počet učitelů. Při polodenním vyučování počítati jest na jednoho učitele 100 žáků. Je-li počet žactva pohnutkou zřízení paralelek, rozhoduje pobyt a bydliště dítek a nikoli rodičů nebo jich zákonných zástupců (rozh. ze dne 4. února 1891, sb. »Budwinski« č. 1001).

Počet sil učitelských vyměřiti jest dle počtu dítek »školu (skutečně) navštěvujících« a nikoli dle počtu »dítek školou povinných«, čemuž svědčí nejen § 11 cit. říš. zák. užívaje výrazu »žáci«, kterýžto výraz poukazuje na dítky školu navštěvující, nýbrž zejména ustanovení § 23 téhož zákona, kterýž osvobozuje od povinnosti k návštěvě školy veřejné dítky v letech školou povinných, dostává-li se jim jinakého vyučování, nebo jsou-li stíženy nějakou vadou nedopouštějící návštěvě školní; není a nemůže býti úmyslem zákonodárným žádati o zřízení učitelů pro dítky, které po zákonu do školy choditi nemusí (rozh. ze dne 8. července 1886, sb. »Budwinski« č. 3149).

Zodpovědným správcem školy národní jest učitel, kde je více učitelských sil, ustanovený k tomu nadučitel. Učitelům škol národních jednotřídních přísluší zodpovědná správa školy po zákonu a nikoli po zvláštním zmocnění úřadu školního; rozšíří-li se tudíž takováto škola na dvojtřídní nebo vícetřídní, musí úřad školní nezbytně ustanoviti nadučitele (rozh. min. kultu a vyuč. ze dne 28. března 1872 č. 3015, věst. č. 22). Školy o jednom učitelském místě obsaditi jest jedním učitelem; je-li dvě neb tři místa učitelských, lze pro jedno místo ustanoviti podučitele. Je-li na určité škole čtvero nebo patero míst, mohou býti dosazeny dvě síly podučitelské, a je-li ještě více míst učitelských, možno $\frac{1}{3}$ jich obsaditi podučiteli (ostatně viz čl. Učitelstvo na školách národních, dále čl. Ústavy učitelské a Porady učitelské).

VIII. Zřizování a vydržování škol národních (viz čl. Školné a školní fondy, Okresy školní, Obce školní).

IX. Dohled (viz čl. Úřady školní).

X. Vyučovací jazyk.

O vyučovací řeči a o vyučování (cviku) ve druhém zemském jazyku rozhoduje v duchu platných zákonů zemský školní úřad slyše ty, kdož školu dotýčnou vydrží (ostatně viz čl. Školy národnostní).

XI. Statistika školství národního v království českém za rok 1898 (vyňato ze zprávy zemského výboru předložené sněmu v sezení dne 17. března 1899). Všech školních okresů bylo v Čechách v r. 1898 (i v roce 1897) 111, z toho 60 českých a 48 německých a tři městské okresy: (Praha, Liberec a Hradec Králové). V těchto školních okresích bylo celkem 4524 školních obcí (v českých okresích přibylo 29, v německých 13). V 60 českých školních okresích bylo 2585 místních obcí školních a v 48 německých okresích 1810 školních obcí; celkový počet místních obcí s obecnými školami (počítaje i svrchu uvedená 3 města) jest 4398.

Škol národních jest nyní 5362 (o 74 více než r. 1897), z toho bylo jich r. 1897—98 v školních okresích českých 2975 (o 45 více než roku předešlého), v německých okresích 2318 (o 28 více), ve městských okresích 69 (o 1 více). Z tohoto počtu škol národních jest 235 (o 8 více) škol měšťanských a 5127 (o 66 více) škol obecných. Měšťanských škol bylo v českých okresích 131 (o 4 více), v německých okresích 94 (o 4 více). Škol obecných bylo v českých okresích 2844, v německých 2224, v městských pak 59. Veškeré obecné školy měly 14.982 tříd (o 219 více).

Škol národních s vyučovací řečí českou bylo v školním roce 1897/98 celkem 3023 (o 9896 třídách); přibylo 49 škol (a 186 tříd). Z toho bylo 137 škol měšťanských (o 4 více) a 2886 škol obecných (o 45 více). V českých okresích bylo měšťanských škol (s vyučovací řečí českou) 137 (o 4 více), v německých 2 (v Budějovicích a v Duchcově). V Praze bylo 7 českých škol měšťanských a 1 v Hradci Králové. 32886 obecných škol českých bylo v českých okresích o 42 více než roku předešlého, v německých okresích bylo českých škol obecných 30 (o 2 více), v městských okresích 41 (o 1 více).

Národních škol německých bylo 2339 (o 25 více) o 6473 třídách; z toho bylo 98 měšťanských (o 4 více) škol, z nich pak připadlo 92 (o 4 více) na německé školní okresy, na české 4 a na městské okresy

2 školy. Z 2241 obecných škol německých jest v okresích německých 2194, v českých venkovských okresích 29 škol.

Pokud jde o školství soukromé, bylo v českých okresích 68 českých, 82 (o 7 méně) německých škol soukromých a kromě toho 1 privátní škola utrakvistická. V německých okresích bylo 42 německých a 42 českých (o 3 více) škol soukromých. V okresích městských bylo českých škol soukromých 6, německých 16, utrakvistické 2.

V Praze samé jest německých škol soukromých 12, české 4 a 2 utrakvistické. Hledí-li se k jazyku vyučovacímu, jest na českých školách soukromých 12.642 (o 368 více) dětí, na německých 11.875 (o 424 méně). Hledí-li se však k jazyku mateřskému, jest z celého počtu 24.517 dětí na školách soukromých 18.807 dětí českých.

Celkem bylo počátkem šk. r. 1896/97 v království českém 1,059.264 (o 3847 více než roku 1895/96) dítek školou povinných a k tomu přibýlo jich průběhem roku 62.585, tak že všech školáků bylo 1,121.840 (o 6054 více). Z toho připadá na české okresy školní 678.710 (o 1201 více), na německé okresy 410.951 (o 4351 více), na městské okresy 32.188 (o 498 více). Děti skutečně povinných k návštěvě škol národních zbylo však jen 932.530 (o 3654 více); navštěvovalo vyšší učeliště 9110 dětí, školy soukromé 26.920, mimo to nenavštěvovalo školu pro různé vady tělesné nebo duševní 4140 dětí; v r. 1896/97 zemřelo nebo vystoupilo na 112.172 dětí.

Vytknutí dlužno, že ve smíšených krajích není ani jediné školy s vyučovací řečí českou pro 15.233 českých dítek!

V Praze bylo 18.680 dětí školou povinných, z nich bylo 16.993 národnosti české a 1968 národnosti německé. Školy české navštěvovalo 15.875 českých dětí a jen 10 dětí německých, naproti tomu navštěvovalo německé školy národní 1958 dětí německých a 818 dětí českých. (V Liberci navštěvovalo ještě 351 českých dětí tamější školy německé.)

Celkem navštěvuje školy národní české 588.150 dětí, německé školy národní 344.380 dětí.

Školy národnostní (menšinové).

I. Pojem.

Školami národnostními nazýváme veřejné školy obecné, jež pro školou povinné děti jiné národnosti obyvatelů v místě — byť i v menšině — se zdržujících obec za jistých zákonných podmínek jest povinna zříditi a v nichž obcovací, resp. mateřská řeč této části obyvatelstva má býti jazykem vyučovacím. Ústavou bylo obyvatelům různojazyčných míst uděleno právo, aby v národních školách bylo jim poskytnuto vyučování v každé v místě se vyskytující řeči v zemi obvyklé, resp. každému rakouskému národu zabezpečeno právo, že v zemích a místech, kde různí národové bydlí, každému z těchto národních kmenů mají býti poskytnuty potřebné prostředky k tomu cíli, aby jeho školní mládež vzdělání mohla dojíti ve svém jazyku (roz. říš. s. ze dne 19. října 1882 č. 209, sb. »Hye« č. 269), tak že donucování k naučení se druhému zemskému jazyku zásadně jest vyloučeno (čl. 19 st. zákl. z. ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z.). O vyučovacím jazyku a o vyučování v druhém zemském jazyku rozhoduje v zákonných mezích zemský školní úřad, jenž má prve slyšeti ty, kdo školu vydržují (§ 6 říš. z. škol. ze dne 14. května 1869 č. 62 ř. z.). Ustanovení čl. 19., že každý má dojíti vzdělání »ve své řeči«,